

Előszó

A dolgozat témája mindazon - Hérodotosz tollából származó - testnevelésre, sportra, testgyakorlatra történő utalások rövid leírása és ismertetése, amelyek annak leghíresebb művében, *A görög-perzsa háborúban* találhatóak. A Muraközi Gyula fordításában megjelent kötetet tanulmányoztam, amely 2007-ben jelent meg Budapesten az Osiris Kiadónál. Minden szerkezeti és tagolási számozás ezt a kiadást követi. Fontos megemlíteni, hogy a szöveg felosztását nem a szerző végezte, hanem a hellenisztikus korban alkotó alexandriai bölcsészek.

A kilenc könyvből álló, ezeken belül pedig paragrafusokra, fejezetekre tagolt szöveg elemzése azért keltette fel érdeklődésem, mert szinte minden testnevelés- és sporttörténettel foglalkozó munka könyvészetében szerepel. Tudomásom szerint testnevelési és sporttörténeti szempontból nem történt meg a mű feldolgozása, éppen emiatt éreztem szükségesnek figyelmes tanulmányozásnak alávetni. A legfontosabb megválaszolásra váró kérdés az, hogy milyen mértékben lehet elsődleges forrásmunkaként használni testnevelési- és sporttörténeti szempontból.

Referenciaként is lehet majd dolgozatomat használni, ugyanis feltüntettem minden olyan adatot (könyv-, illetve paragrafus-számot), amivel az illető utalás megkereshető a kötetben. Emiatt a tárgyalt utalások előtt feltüntettem a könyv római számát és a paragrafus vagy a fejezet arab számát (például: IX, 12: kilencedik könyv, tizenkettedik bekezdés). Ahol nem egyértelmű a szöveg, az utalás leírása után rövid magyarázat található. Külső források használatát nem tartom lényegesnek a magyarázatokban, csak ha a szöveg megértéséhez feltétlenül szükségesek vagy sokkal pontosabb információt nyújtanak, mint maga a szerző.

Hérodotosz élete és fő művének rövid elemzése

Hérodotosz feltételezhetően Kr.e. 476-ban született Halikarnasszoszban, Kis-Ázsiában, kár (helyi őslakosság) származású apja, Lüksész és görög eredetű anyja, Drüó nászából. Már fiatalon távoznia kell szülőhazájából, ugyanis részt vesz egy összeesküvésben. Szamosz szigetére menekül, ahol Polükratész türannosz vezetése alatt fénykorát éli a kultúra,

s melynek könyvtárában Hérodotosz szívesen kutatott. A meleg fogadtatást megköszöni majd azzal, hogy részletesen bemutatja volt uralkodója tetteit és jótéteményeit fő művében. Visszatér Halikarnasszoszba, de nem sokáig marad ott, beutazza a perzsa birodalom jó részét, a Földközi-tenger nyugati partvidékét, ellátogat Babilonba, végighajózik a Níluson, eljut a Fekete-tengerig. A 440-es években Athénban tartózkodik, majd innen Thurioiba (pán hellén település Dél-Itáliában) települ át. Művét itt fejezi be. Halálának éve ismeretlen, több feltételezés látott napvilágot ezzel kapcsolatosan.

Történeti munkáinak alapjául a szójhagyományon kívül írott munkák is szolgáltak. Az első olyan történetíróként tartják számon, aki megpróbál objektíven viszonyulni a történelemhez és ezt az elvet meg is fogalmazza. Elfogulatlanságát és az ok-okozati összefüggések feltárását próbálja megfogalmazni *A görög-perzsa háborúban* is. A mű két részre tagolódik, az első földrajzi, néprajzi, történeti leírásokat tartalmaz, a második rész a tulajdonképpeni görög-perzsa háborúk ismertetése. Nagyon sok kitérés és beiktatott részlet fűszerezi a szöveget és nagyrészt ezek tartalmazzák a számunkra lényeges testnevelési utalásokat.

A település- és személynevek az eredeti formákat követik, a fordítók sem módosítottak ezeken.

Utalások tárgyalása a könyvben megjelenő sorrend szerint

I,31: „Argosziak voltak, elég vagyonnal és akkora testi erővel rendelkeztek, hogy mindketten győztek a versenyeken, s a következő történetet mesélik róluk.” - *egy vagyonos argoszi testvérpár, Kleobisz és Bitón, elhúzzák anyjuk kocsiját Héra szentélyébe, majd a megerőltetés miatt meghalnak. Szolón és Kroiszosz a tökéletes boldogságról szóló beszélgetésében hangzik el ez az erre a két férfire vonatkozó történet.*

I,54: „A delphoiak pedig hálából megadták Kroiszosznak és valamennyi lüdnek azt a jogot, hogy elsőként ők kérhetnek jóslatot, nem kell adót fizetniük, a versenyjátékokon az első sorban ülhetnek, s végül azt az örök időkre szóló kiváltságot, hogy bárki közülük Delphoi polgára lehet.” – *Kroiszosz a perzsák ellen akar hadjáratot indítani, ezért kikéri két jóshely*

véleményét. Mivel kedvezőek a jelek, így a delphoiaknak fejenként két aranyszatért ad ajándékba. Ennek következménye a fenti jogok eredete.

I,59: „Hippokratésszal, aki magánemberként vegyült el az olümpiai játékok nézői között, nagy csoda történt.” – *az áldozatra szánt edényben a víz forrni kezd, pedig nincs begyűjtva. Érdekes megemlíteni, hogy Hippokratész fia, Peiszisztratosz volt a türannosz Athénban akkor, amikor mindez megtörtént apjával.*

I,94: „Ekkor találták fel a csontkockát, a labdát és még sok egyéb játékot, kivéve a dámajátékot, mert ennek feltalálását nem tulajdonítják maguknak.” – *Atüsz uralkodása idején éhínség pusztít Lüdiában, egyik nap esznek, másnap játszanak - tizennyolc éven keresztül. A baj nem enyhül, ezért a népet két részre osztották és felét Szmürnába küldték Türszénosz vezetésével, ahol azok hajókat építenek, majd az ombrikoszok földjén találnak megfelelő helyet városalapításra és letelepedésre.*

I,136: „A gyermekeknek ötéves koruktól a huszadik évükig csupán három dolgot kell megtanulniuk: a lovaglást, a nyilazást és az igazmondást.” – *a perzsák szokásairól van szó, itt csak közvetett módon értesülünk testnevelés gyakorlásáról és tanításáról.*

I,144: „A triopioni Apollónról elnevezett versenyjátékokon ugyanis a győzteseknek régtől fogva bronztripuszokat tűztek ki díjul, de már el nem vihették, hanem fel kellett ajánlaniuk az istennek.” – *a dórok szokásairól van itt szó és azok megszegéséről, ugyanis Agasziklész hazaviszi a tripuszt, emiatt pedig a Hatvárosnak nevezett területi szövetségből (tagjai: Lindosz, Iéliuszosz, Kameirosz, Kósz, Knidosz, Halikarnasszosz) az egész várost kizárják (Halikarnasszoszt), így lesz Ötváros.*

I,154: „Tengerre szállt, s az aranyon, amelyet Szardiszból magával vitt, segédcsapatokat fogadott, és a tengerparton lakókat is rábírta, hogy vele harcoljanak.” – *Kürosz perzsa király teszi mindezt. Zsoldosok kiképzésére utal, mely kiképzések során feltételezhetjük a testgyakorlatok rendszeres használatát.*

I,167: „S az agüllaioszok azóta is híven követik a Püthia akkori parancsát: ünnepet tartanak nagy halotti áldozatokkal, torna- és kocsiversenyekkel.” – *egy tengeri csata után, az agüllaioszok területén, ahol a karkhédóniak és a türszénoszok lemészárolják a phókaiakat, minden élőlény lenyomorodik (elátkozott helynek tekintik), emiatt a delphoi Püthiához fordulnak, aki a fenti tanácsot adja nekik.*

II,91: „Ünneplésére a legkülönbözőbb versenyjátékokat szervezik mindenfelé, amelyeken állatokat, köpenyeket és bőroket kapnak díjul a győztesek. Amikor megkérdeztem tőlük, hogy miért jelenik meg Perszeusz csak nekik, és az egyiptomiak közül miért csak ők tartanak ilyen versenyjátékokat, azt válaszolták, hogy azért, mert Perszeusz az ő városukból származott.”
 „Az ő parancsára rendezik ezeket a versenyjátékokat, ezt mondják.” – *Khemmisz (mai Akhmim, Panopolis) városában, Egyiptomban Perszeusz tiszteletére megtartott játékokról van szó. Perszeuszt Hóruszsal vagy Min-Horral azonosíthatták. Két egyiptomi férfi saját származását kutatva eljut Hellaszba és Perszeuszig vezetik vissza családfájukat, aki Libüából elvitte Egyiptomba a Gorgó fejét.*

II,160: „Ennek a Pszammisznak az uralkodása idején felkeresték Egyiptomot éliszi követek, akik azzal dicsekedtek, hogy a náluk, Olümpiában megrendezett versenyjátékok szabályai a világon a legigazságosabbak és legtökéletesebbek, és még az okos egyiptomiak sem tudnának jobbat kitalálni. Az élisziek előadták, hogy miért jöttek, s a király összehívta bölcseit, hogy kérdezzék ki az éliszieket, milyen szabályok alapján rendezik meg hát azokat a versenyjátékokat. Az élisziek részletesen válaszoltak, s miután mindent előadtak, kijelentették: azért jöttek, hogy megtudakolják, képesek volnának-e az egyiptomiak valami igazságosabbat javasolni. Hogy erre terelődött a szó, az egyiptomiak megkérdezték az éliszieket: részt vehetnek-e a versenyjátékokon saját polgártársaik. Az élisziek azt válaszolták: ahogy minden szabad hellénnek, nekik is joguk van részt venni a versenyjátékokon, ha akarnak. Az egyiptomiak pedig azt mondták: ha így cselekednek, nagyon is megszegik az igazságosság elvét, hiszen elkerülhetetlenül részrehajlók lesznek saját polgártársaikkal és igazságtalanok az idegen polgárokkal. Ha azért jöttek Egyiptomba, mert igazságosan akarnak eljárni, azt tanácsolnák nekik, hogy a versenyjátékokon csak idegenek részvételét engedélyezzék, de egyetlen éliszi polgárét sem. Ezt tanácsolták tehát az egyiptomiak az éliszieseknek.” – *Gyóry Hedvig jegyzete szerint ez a történet az éliszi propaganda része, akiknek ugyanis Kr.e. 570-ben sikerült megszerezniük a piszaiaktól a játékok rendezési jogát. Nagyon kedvelt történet az ókori olümpiai játékokkal kapcsolatosan, emiatt sokszor említik. Az egyiptomiakkal foglalkozó szakirodalom ezt a történetet az Nilus-menti bölcsek számlájára írja. A szaiszi korban, II. Pszammetik fáraó uralkodása alatt történik mindez.*

V,8: „A holttestet vagy elégetik, vagy – más módot választva – földbe teszik, a sírhalomnál pedig versenyjátékokat rendeznek, s a legnagyobb díjat a párviadal győzteseinek tűzik ki.” – *a thrákok temetkezési szokásairól van itt szó, persze a gazdagok thrákokéről. Egészen távoli*

népeknél is a kultúra szerves része volt a testnevelés, ami egy görög történetíró szemében nagyon fontos értéket képvisel, és emiatt említést érdemel.

V,22: „Hogy Perdikkasznak ezek a leszármazottai csakugyan hellének, ahogy maguk is állítják, arról véletlenül tudomást szereztem, s elbeszélésemben később be fogom bizonyítani. Elismerték ezt az olümpiai versenyjátékokat vezető bírák is. Mikor ugyanis Alexandrosz Olümpiába ment és feliratkozott a versenyzők közé, hellén ellenfelei ki akarták záratni, mondván, hogy a versenyjátékokban csak hellének vehetnek részt, barbárok nem. Alexandrosz azonban bebizonyította, hogy argoszi, úgyhogy elismerték hellén származását. Részt is vett az egyszadionos futásban, s a győztesrel együtt futott be a célba. Ezek az események tehát így játszódtak le.” – *az illető Alexandrosz a makedón Amüntasz fia, Perdikkasz leszármazottja, aki megszerezte az uralmat Makedónia felett két társával együtt. Itt érdekes megfigyelni az egymás közelében élő kultúrák kölcsönhatásait és befolyásukat szomszédjaikra. A versenyekre a görögök nagyon szigorú követelményeket szabtak ki, az egyik közülük az itt említett származási kritérium.*

V,47: „Ez a Philipposz versenygyőztes volt Olümpiában, s Hellaszerte őt tartották akkoriban a legszebb férfinak, az egésztaiak pedig jobban tisztelték szépsége miatt, mint bárki más: sírjánál héroszszentélyt emeltek, s halotti áldozatokkal emlékeztek rá.” – *a krotóni Philipposz a spártaiak egyik három evezősoros hajójának ura, a költségeket saját maga fedezi. Dórieusszal együtt indul útnak, hogy Szicíliában telepedjenek le. Vállalkozásuk nem sikerül, mert heves ellenállásba ütköznek a phoinikiaiak és egésztaiak részéről. Az ideális szépség megtestesítői a görögöknél a kidolgozott, arányos testű, izmos férfiak. Fizikai adottságaik nagyon sokat jelentettek egy olyan korban, amikor a testnevelés a kultúra és a mindennapi élet szerves részei voltak és amellyel szinte elválaszthatatlanul összefüggtek.*

V,60: „Egy másik tripuszon a következő hexameteres felirat olvasható:

*Szkaiosztól kapod ezt, ó, messzelövő nagy Apollón,
szép adományként, mert ő nyert az ökölviadalban.*

Ha az adományozó valóban Szkaiosz, Hippokoón fia, s nem valaki más, az adományozás idejét Laiosz fia, Oidipusz korára tehetjük.” – *a kadmoszi betűk (Hérodotosz szerint phoinikia hatásra alakul ki az írás a helléneknél) példajaként leírt néhány sor értelmében már a mitológiába vesző időkben is játékokat rendeztek valamilyen formában. Hérodotosz elfogulatlanságát tisztán érezhetjük a rövid magyarázatból. Hippokoón saját testvéreit űzi el,*

hogy megszerezze Spárta királyságát, de Héraklész ezért megöli (mitológiai elem beiktatása a történetbe).

V,71: „Élt egykor egy Külón nevű athéni ember, aki az olümpiai versenyjátékokon győzelmet aratott.” – *Athén területén egy csoport férfi Külón vezetésével meg akarta dönteni a hatalmat és ezért megtámadták az Akropoliszt. Tervük nem sikerül, kivégzik őket. Semmi mást nem tudunk meg Külónról, amire következtethetünk az annyi, hogy győztesként lényeges befolyásra és tekintélyre tett szert s ezek birtokában megkísérelhette a hatalom átvételét. Az is érdekes vonzata e rövid utalásnak, hogy az illetőnek elég jó retorikai és szónoki készségei lehettek.*

V,102: „Sok nagynevű embert megöltek a perzsák, így Eualkidészt, az eretriaiak vezérét, aki többször nyert koszorút versenyjátékokon, s akinek tiszteletére a keósi Szimónidész dicsőítő verset írt.” – *az iónok felgyűjtják Szardiszt, majd elhagyják a várost. Az ezt követő perzsa bosszú Epheszosznál éri utol őket, illetve később felgyűjtják ők is Hellasz szentélyeit. Az Epheszosz-i csatában hal meg Eualkidész is, akiről semmi mást nem árul el Hérodotosz.*

VI,12: „Meghallgatván a beszédet, az iónok rábízták magukat Dionüszioszra. Ő aztán mindennap hosszú sorba állította a hajókat, kivezényelte őket a tengerre, fegyvert adott a legénység kezébe, és gyakoroltatta az áttörést. Aztán lehorgonyoztatta a hajókat, és naphosszat edzette az iónokat. Azok pedig hét napon át engedelmesen követték és teljesítették parancsait, de a nyolcadik napon – nem bírván a szokatlan megterhelést és elcsigázva a gyakorlatozástól meg a nap hevétől – mondogatni kezdtek egymásnak: „Melyik isten ellen véthettünk, hogy így kell meglakolnunk? Ostobák voltunk, amikor elhamarkodottan rábíztuk magunkat egy ilyen nagyhangú phókaiaira, akinek alig három hajója van. Alighogy megkaparintotta a fővezérséget, azonnal kínozni-gyötörni kezdett bennünket; máris sokan belebetegedtek, és hányan fognak még! Bármi inkább, mint ez a sanyargatás! Mindegy, mi jön, akár még a szolgasors is, de nem tűrjük ezt a kínszenvedést. Tagadjuk meg az engedelmeséget ennek az embernek!” Így beszéltek egymás között az iónok. És csakugyan, attól fogva nem engedelmeskedtek, hanem mint valami kiránduláson letelepedtek a szigeten az árnyékban, és ott hűsöltek, mert nem volt kedvük hajóra szállni és gyakorlatozni.” – *a perzsák Milétosznál vannak, az iónok Ladé szigetén gyűlnek össze. Dionüsziosz, a phókaiak parancsnoka, meggyőzi az iónokat, hogy hallgassanak rá, majd gyakorlatozni kezdi őket. Klasszikus példája ez a folyamatos edzésnek és ennek hatása a harcedzett férfiakra. De a túlzott testgyakorlás sem jó.*

VI,36: „Minthogy a Püthia is biztatta, Miltiadész, Küpszelosz fia, - aki különben díjat nyert Olümpiában négyes fogatával – maga mellé vette azokat az athéniakat, akik részt akartak venni a vállalkozásban, elhajózott a dolonkosz küldöttekkel, és birtokába vette a vidéket, mert meghívói megtették türannoszuknak.” – *Miltiadész, Kherszonészosz türannosza, elvállalja a megbízatást, megvédi Kardia városát. A sajnálatos az, hogy a szerző nem említi meg a játékok dátumát vagy valamilyen más körülményét.*

VI,38: „Ezt a Miltiadészt a kherszonészosziak olyan tiszteletben részesítették halála után, mint a városalapítókat szokás, emlékére kocsi- és birkózóversenyeket rendeztek, amelyeken azonban egyetlen lampszakoszinak sem volt szabad részt vennie.” – *nagyobb tiszteletet nem is lehet elképzelni a testgyakorlatokat szinte mesteri fokon űző görögök részéről. A fenti két részletből következtethetünk arra, hogy Miltiadész életében a testnevelésnek elkötelezett híve volt.*

VI,44: „Sokan azért fúltak vízbe, mert nem tudtak úszni, másokkal a hideg végzett.” – *a perzsa sereg egy része, Hérodotosz szerint háromszáz hajó, mintegy húszezer ember pusztul el ebben a viharban különböző halálnemek által. Érezhető a szövegből, hogy az úszás lényeges eleme volt a görög testnevelésének, ezzel ellentétben a perzsák mintha nem fordítottak volna akkora hangsúlyt erre.*

VI,57: „A versenyeken ők ülnek a díszhelyen, mindig ők mondják meg, kinek a kötelessége ellátni az állam vendégeit, és mindegyikük két-két püthioszt nevez ki.” – *a spártai királyok jogairól van szó. Arra következtethetünk ebből, hogy rendszeresen rendeztek Spártában is versenyjátékokat. Sajnos erre a témára a szerző nem tér ki részletesebben.*

VI,67: „Akkoriban ünnepelték a gümnopaidiát, s ő is ott volt a nézők között, Leuthükidész azonban, aki közben király lett helyette, merő gúnyból odaküldött hozzá egy szolgát, és megkérdeztette, hogy ízlik a hivatalnokoskodás az uralkodás után.” – *Démaratosz spártai király megaláztatásáról van itt szó. A gümnopaidia évente megrendezendő ünnepség volt, amely során meztelen fiatalok torna- és harci ügyességüket mutatták be háborús táncok formájában. Kr.e. 668-ban vezették be Spártában Apollón tiszteletére, ugyanakkor amikor a test beolajozását is, kiemelve ezzel annak szépségét, illetve a meztelen versenyszámok megjelenésével együtt. Ezeket a szokásokat fényesen illusztrálják mindazon évezredes rajzok, amelyekben az emberi test izmos formáinak kiemelése jelenik meg.*

VI,70: „Így és ilyen nehézségek árán került Ázsiába Démaratosz, akinek különben sok mondása és cselekedete szerzett hírt-nevet Lakedaimónban, például az, hogy Olümpiában a négyes fogatú kocsiversenyen győzelmet aratott. Mert ilyen győzelemmel egyedül ő büszkélkedhetett a spártai királyok közül.” – *ezek szerint nem mindennapi királlyal van dolgunk Démaratosz személyében. Dáriusz perzsa király udvarában lel menedéket, aki elhalmozza gazdagsággal, birtokokkal.*

VI,87: „Az athéniak minden négy évben ünnepet ültek Szunionnál: amikor eljött az ünnep ideje, az aiginaiak lesbe álltak, elfogták azt a hajót, amelyen a legelőkelőbb polgárok utaztak, és börtönbe vetették az elfogottakat.” – *Szunionban hajósversenyeket rendeztek négyévenként, amelyek részét képezték a Nagy Panathénaianak s amelyeken szinte az összes déloszi szövetség városállama részt vett. Az olümpiai játékok után három évvel tartották ezeket a versenyeket négy napon keresztül.*

VI,92: „Mintegy ötezer önkéntes vállalkozó mégis fölkerekedett, Eurübatésznak, a neves öttusázónak a vezetésével. Többségük soha nem tért haza, hanem elveszett az athéniak kezétől Aiginán. Maga Eurübatész, a vezér, párharcban három embert ölt meg, de a negyedik, a dekeleiai Szóphanész órá mért halálos csapást.” – *erejének tudatában levő emberről van itt szó, aki vállalja azt, hogy argoszi létére más városállam polgárain önzetlenül, saját életét is feláldozva segít. Az öttusa kezdetektől fogva komoly erőpróbát igénylő sport volt. Egy ilyen ember legyőzése (amint később látni fogjuk, v.ö. IX,75) mindkét fél részére dicsőséget jelentett.*

VI,103: „Száműzetése idején Kimón négyfogatú kocsijával győzött az olümpiai versenyjátékokon, és ezzel a győzelmével ugyanazt a dicsőséget szerezte meg, mint közös anyától való, ugyancsak Miltiadész nevű féltestvére. A következő játékokon ugyanazokkal a lovakkal ismét győzött, de ekkor átengedte Peiszisztratosznak a győztessé való nyilvánítást, és a győzelemről való lemondás árán hazatérhetett a száműzetésből. De ugyanezekkel a lovakkal harmadszor is győzött Olümpiában, utána azonban meghalt: a végzet úgy akarta, hogy Peiszisztratosz fiai végezzenek vele atyjuk halála után, s a prütaneionban felbérelt orvgyilkossal megölelték. Kimón sírja a városon kívül, a Koilé nevű városrészen áthaladó út mellett fekszik, vele szemben temették el azokat a lovakat, amelyekkel háromszor győzött Olümpiában. Ilyen fényes győzelemsorozatra csak a lakóniai Euagorasz lovai voltak képesek, de ennél többre egyetlenegy sem.” – *micsoda szenzáció lehetett annak idején háromszor megnyerni ugyanazt a versenyszámot! És ez csak két embernek sikerült - Hérodotosz szerint.*

A sport tisztelete és szeretete a görögök számára akár sírig (és azon túl is) tartó szenvedélyként fogható fel. Az állatok tisztelete nem sokkal marad el e mögött.

VI,105: „Mielőtt a hadvezérek elhagyták volna a várost, követet küldtek Spártába: egy Pheidippidész nevű athéni férfit, aki nagyon gyorsan tudott futni, és ez is volt a foglalkozása.” – *abban a korban nagyon sokat számított az, ha egy hír a lehető legrövidebb idő alatt jut a megfelelő fülekbe. Csodálatra méltó ez az athéni, aki kedvenc testnevelési gyakorlatából él meg. Talán ő lenne az első élsportoló, aki fizetséget kap teljesítménye függvényében?*

VI,111: „Ez óta az ütközet óta az athéniak négyévenként tartott nagy ünnepén az áldozat bemutatásakor az athéni hírnök nemcsak az athéniakért fohászkodik az istenhez, hanem a plataiaiakra is áldást kér.” – *a marathóni ütközet leírásához tartozik a részlet, a két szemben álló sereg különböző népeinek felsorolásával. Ugyanarról az ünnepről van szó, mint az előbb (VI,87), Hegyi Dolores jegyzete a Nagy Panathénaia rendezvényeinek kezdési időpontját megadja, ez az athéni Hekatombaión hónap huszonnyolcadik napjára esett.*

VI,122: „Ez a Kalliasz egyébként is megérdemli, hogy minden időben fennmaradjon az emlékezete. Először is azért, mert hősiesen részt vett hazája felszabadításában, mint már említettem. Másodsor olümpiai győzelmeiért, mert a lovaglásban első díjat, a négyes fogatúak versenyében második díjat nyert, de előzőleg már a püthói versenyjátékokon is győzött, és egész Hellasz a bőkezűségét zengte, amit ilyen alkalmakkor tanúsított.” – *hős, atléta, bőkezű filantróp. Többszörös győzelmei az olümpiai játékokon csak öregbítették meglévő hírnevét. Bátran kiáll elvei mellett is, lányait nem kényszeríti érdekházasságokba, hanem ők választhatnak szívük szerint férjet. Hérodotosz is elismerő szavakat ír róla. Miért ne hinnénk neki?*

VI,125: „Innen eredt hát a család gazdagsága, ezért tarthatott Alkmeón négyes fogatú kocsit, amivel díjat is nyert Olümpiában.” – *Szardiszban Kroiszosz perzsa király jóvoltából és elismerése jeleként gazdagodik meg Alkmeón, tehát megengedheti magának egy négyes fogatú szekér indítását az olümpiai versenyeken. Pontosításképpen csak annyit, hogy a nyert díjakat nem a zsoké kapta, hanem a fogat és a lovak tulajdonosa (ez minden esetben igaz, ha görögökről van szó).*

VI,126: „Olümpiában, ahol éppen folytak a versenyjátékok, s ahol első díjat nyert négyes fogatával, kihirdettette, hogy minden hellén férfi, aki méltónak tartja magát arra, hogy Kleiszthenész veje legyen, hatvan nap múlva, vagy akár korábban is, jelenjen meg

Sziküónban, mert Kleiszthenész a hatvanadik naptól számított egy év múlva fog dönteni a leánya házassága felől. Erre aztán azok a hellén ifjak, akikben élt az önbecsülés és büszkék voltak a hazájukra, megjelentek mint leánykérők. Kleiszthenész pedig versenypályát és birkózóteret építtetett, hogy legyen hol megküzdeniük.” – *az előző utaláshoz képest ez egy nemzedékkel később történik, Alkmeón ivadékai még inkább beírják nevüket a halhatatlanok közé. Kleiszthenész, őséhez hasonlóan, négyes fogatával nyer, majd, kihasználva hírnevét, lányának kezét felajánlja Hellasz legkiválóbb ifjújának, ha akad ilyen. Külön megmérettetési létesítményeket hoz létre, ahol lánya kezéért a fiatalok versengeni fognak. Elképzelhető gazdagságának mértéke, ha ennyit képes áldozni lányáért. Ez egy újabb bizonyíték arra, hogy a hellén kultúrában milyen jelentősége volt a testnevelésnek.*

VI,127: „A Peloponnészoszról Leókédész jött, fia annak a Pheidón nevű argoszi türannosznak, aki új mértékegységeket vezetett be a Peloponnészoszon, és arcátlanabb volt minden más hellénnél, mert elzavarta Éliszből a versenybírákat, és ő rendezte meg az olümpiai játékokat.” – *Kleiszthenész lányának egyik kérőjéről van itt szó, pontosabban annak apjáról, aki saját kezébe vette a játékok megszervezését. Jó lenne tudni, hogy mi váltotta ki heves reakcióját a bírakkal szemben. Remélhetjük, hogy nem saját magának ítelt meg díjakat.*

VII,44: „Majd kifejezte azt a kívánságát, hogy hajóversenyt szeretne látni: gyorsan versenyt rendeztek, és a szidóni phoinikiaiak győztek.” – *Xerxész rendeli el a játékok megszervezését Abüdoszban, miután seregszemlét tart.*

VII,196: „Közben Xerxész a szárazföldi sereggel átvonult Thesszalián és Akhaián, és már három nappal korábban betört Malisz földjére, itt lóversenyt rendezett, amelyen saját paripáin kívül thesszaliai lovakat is indított. Azt hallotta ugyanis, hogy egész Hellaszban ezek a legjobb lovak, de a versenyben a hellén paripák bizony lemaradtak.” – *a kérdés csak az, hogy mi vezérelte a perzsa királyt. Talán a lovak híre és erről akart meggyőződni?*

VII,206: „A spártaiak azért küldték ki előrsnek Leónidasz csapatát, hogy láttukra a többi szövetséges is hadba vonuljon, és ne pártoljon át a médekhez, ha azt hallják, hogy késlekednek a spártaiak, akiket visszatartott a Karneia ünnepe, és úgy tervezték, hogy ha megülték az ünnepet, Spártában őrséget hagyva, az egész sereget nyomban útnak indítják. De a többi szövetséges is hasonlóképpen gondolkodott, mert a mondott események idején voltak olümpiai játékok is. Így hát valamennyien csak előrsöket küldtek, mert nem hitték volna, hogy olyan hamar eldől a thermopülai ütközet.” – *ékes példája ez a rövid eszmefuttatás annak bizonyítására, hogy a görögök számára mennyire lényegesek és fontosak az olümpiai játékok.*

Gondoljunk csak arra, hogy a játékok idején kötelező fegyverszünet állt be és a poliszok közti harcokban résztvevő vitézek erejüket a stadionban mérték össze.

VII,208: „Történetesen a lakedaimóniak éppen kívül voltak, a perzsa tehát megfigyelte, hogy egyesek testgyakorlatokat végeznek, mások meg a hajukat fésülgetik.” – *a már megerősített thermopüilai szorosban vagyunk, ahol a harcra készülődő görögök izmaikat testgyakorlással készítik fel az ütközetre. A perzsa kém beszámolója után Xerxész nem tudja elhinni, amit hall, ugyanis elképzelhetetlen számára az, hogy ilyen mindennapi dolgokat végző emberek élethalálharcra készülődnének. Egy görög felvilágosítja, hogy minden tettük arra utal, hogy harcra kész emberekkel állnak szemben, ugyanis azok a fejüket csak akkor díszítik fel, ha az illető életét veszély fenyegeti.*

VIII,26: „A szökevények erre azt felelték, hogy az olümpiai ünnepeket ülik, s tornaversenyeket meg kocsihajtást néznek. Azt is megkérdezte a perzsa, hogy mi a versenydíj náluk, s ők azt felelték, hogy a győztes olajágból font koszorút kap. ... Ez a Tigranész, amikor meghallotta, hogy versenydíjként nem pénzt, hanem koszorút kapnak, nem állhatta meg, hogy fel ne kiáltson: „Jaj, Mardoniosz, milyen emberek ellen vezetsz te bennünket? Hiszen ezek nem pénzért, hanem a győzelem dicsőségéért harcolnak!” – *a thermopüilai csata után történik mindez. Tigranész szavait kétféleképpen is értelmezhetjük: az egyik ironikus, a másik félelmet fejezhet ki. Mardoniosz válasza sajnos nem maradt ránk. A versenyeken való részvétel és a vele járó társadalmi megbecsülés a görögöknél sokkal fontosabb, mint a politika. A kultúra, a testnevelés és a vallás sokkal nagyobb jelentőséggel bírnak náluk, mint bármi más.*

VIII,47: „A náluk távolabb lakók közül egyedül csak a krotóniak küldtek segítséget Hellasznak: egyetlen hajót Phaullosz vezérletével, aki háromszor nyert koszorút a püthói versenyeken.” – *megfigyelhetjük mennyire fontos az, hogy jó erőnlétben legyen valaki. A testgyakorlatok rendszeres végzése és ezek segítségével nyert versenyek komoly vezetői pozíciók betöltésére is feljogosították az illetőt. Kimagasló eredménnyel állunk itt szemben, egy háromszoros győztes, aki gyorsfutásban messzemenően kiérdemelte nevének megörökítését.*

VIII,59: „Az egyik korinthoszi hadvezér, Ademaintosz, Óküthosz fia egyszer csak félbeszakította e szavakkal: „Themisztoklész! A versenyjátékokon is megvesszözik azt, aki a többinél hamarabb indul!” Themisztoklész pedig visszavágott: „Igaz, de aki hátramarad, az nem remélhet győzelmi koszorút!” – *versenyeken keményen büntették azokat, akik társaiknál hamarabb indultak és ebből előnyt akartak maguknak kovácsolni. A büntetés sem elítélendő,*

de a nyilvános megaláztatás mindennél rosszabb. A két szélsőséges eset közti arany középutat kell megtalálni, minden versenyző egyszerre indul el, s közülük a legfelkészültebb nyer. Háború esetén, azonban aki hamarabb lép, annak sokkal nagyobb esélye van győzni, mint annak, aki elkésik.

VIII,72: „A többi peloponnészoszi azonban nem törődött az egésszel, noha ekkor már befejeződtek az olümpiai játékok és a Karneia-ünnepségek.” – *a perzsa hadsereg a thermopülai csata után Peloponnészosz felé fordul, ahol a hellének megpróbálják megállítani őket. A szövetségből csak a peloponnészoszi népek hiányoztak, annak ellenére, hogy a játékok már lezárultak. Hérodotosz szerint ezzel a tetteikkel csak a perzsákat segítették.*

VIII,89: „A hellének viszont kevés embert veszítettek: mivel jól tudtak úszni, azok, akiknek hajója elsüllyedt, és élve kerültek ki a közelharcból, Szalamiszra úsztak. A barbárok közül azonban sokan a tengerbe fúltak, mert nem tudtak úszni.” – *a görögöknél nagyon fontos volt az úzás megtanítása és annak fejlesztése, ugyanis hajóikkal nagyon sok ütközetet harcoltak végig. A fedélzeten levő emberek kötelesek voltak saját magukat menteni, ha a hajó süllyedni kezdett, emiatt létfontosságú az úszni tudás. A perzsák közül a tenger sokkal inkább szedte áldozatait, mint a görögöknél.*

VIII,98: „Az első lovas elmondja az üzenetet a másodiknak, a második a harmadiknak, és így jut el az üzenet egyiktől a másikig, mint a helléneknél a fáklya azon a fáklyás futóversenyen, amelyet Héphaisztosz tiszteletére rendeznek.” – *a perzsák nagyszerűen kiépített hírvivő rendszerét Hérodotosz a fáklyás futóversenyekkel hasonlítja össze, amelyek során stafétaszerűen vitték a szent tüzet az egyik oltártól a másikig Athén városán keresztül. Ezt nevezték a görögök lampadodromiának.*

IX,33: „Tiszamenosz, félreértve a jóslatot, testgyakorlatokat kezdett végezni, hogy majd versenyeken arasson győzelmet. Fel is készült az öttusaversenyekre, és Olümpiában kis híján megszerezte az első helyet, de birkózásban legyőzte az androszi Hierónümosz. A lakedaimóniak azonban rájöttek, hogy Tiszamenosz jóslata nem a tornaversenyeken, hanem a harctéren ígért győzelmeket.” – *mekkora hangsúlyt fektettek a görögök a jóslatokra és azok megfelelő értelmezésére. Íme, egy olyan példa, amikor sokkal békésebb szándéokra gondol Tiszamenosz, mint a háború, és mégis jóslata harcba sodorja. Persze ő ezt a lehetőséget maximálisan kiaknázza és magának meg testvérének Spártában polgárjogot kér. A Püthia öt győzelmet jóslt neki a harctéren, ami be is következik a spártai sereg oldalán.*

IX,73: „E szolgálatuk jutalmaképpen a spártaiak felmentették a dekeleiaiakat az adófizetés alól, és az ünnepi játékokon mind a mai napig díszhely illeti meg őket.” – *mitikus hagyományként maradt meg ez a megtiszteltetés. Thészeusz elrabolja Helénát és az attikai Aphidnaiban rejti el. Heléna testvérei hadat indítanak Athén ellen, őket segítik ki a dekeleiaiak. A mindennapi élet, politika, hagyomány, vallás mennyire összefonódik Hérodotosz művében. Az ókori görögök életszemlélete és elvrendszere is így működik.*

IX,75: „Szóphanésznek egy másik dicső tettet is tulajdonítanak. Amikor az athéniak Aigina városát ostromolták, párbajra hívta és megölte az argoszi Eurübatészt, az öttusaversenyek egyik győztesét.” – *ez az utalás ugyanarról a két személyről szól, mint az V. könyv 102-es bekezdése, csak hogy most a dicsőség Szóphanészt illeti, mivel neves és fizikailag erősebb ellenfelet küzd le.*

IX,105: „Ebben a csatában a hellének soraiban az athéniak harcoltak a legbátrabban, köztük is Hermolükosz, Euthoinosz fia, az ismert ökölvívó.” – *ez már a végső csata pillanata, amikor az egyesített hellén csapatok utolsó csapást mérnek Xerxész megmaradt seregére. Hermolükosz neve számunkra nem mond semmit, de Hérodotosznak sokat jelenthetett, ha „ismert” jelzővel illette.*

Utószó

A Hérodotosz művében talált utalások az élet minden területéről származnak és szinte minden helyzetet leírnak. Változatosak a körülmények is, amelyek során ezek előfordulnak. A munka elején feltett kérdésre a válaszadás nem egyszerű, ugyanis nagyon sok adatot szolgáltat a szerző, de mégsem eleget. Bizonyos részleteket (éliszi küldöttség Egyiptomban, stb.) részletesen bemutat ugyan, de ezek száma elenyésző. Nagyon sok az olyan testnevelésre vonatkozó utalás, ami csak egy kis kitérőt, pihenőt ad az olvasónak, hogy ne unja a témát. Ezeknek a jelenléte mintegy kacsintás az olvasó felé, aki beavatottnak érzi magát egy nagyszerű kultúrába, de sajnos, csak felületesen érinti a számomra lényeges részleteket. Hérodotosz annak idején nem a huszonegyedik század olvasójára gondolt, mikor megírta művét és főleg nem a testnevelés terén történő kutatási forrásmunkának szánta. Számára az utalások magától értetődő és szinte mindenki által ismert személyekről, helyzetekről szólnak. Nagyon szórványos voltuk miatt a testnevelés iránt érdeklődő nem tekintheti jelen munkát

elsődleges forrásnak. Viszont egyes részletek segíthetnek jobban megérteni azt, hogy mit jelentett görögnek lenni Krisztus előtt az ötödik században. A háttérben persze mindenhol jelen van a testgyakorlatok rendszeres művelése, hiszen a katonákat valahogyan fel kell készíteni arra, hogy hazájukat és életüket utolsó leheletükig védjék.

Nagyon sokféle vélemény született ezzel a művel kapcsolatosan komoly történészek tollából, emiatt nem szabad az ebben a dolgozatban leírt gondolatokat szó szerint érteni, mivel ez a műnek csak egy apró kis részletét próbálja feltárni, amit eddig mellőztek. Komoly kutatás szükséges annak kiderítésére, hogy pontosan ki és mikor nyert meg egy versenyt, mert Hérodotosz ebben a művében ezeket nem részletezi. Ebből a szempontból mondható az, hogy nem vehető kész ténynek minden utalás. A szerzőről tudni kell azt is, hogy kutatásai mellett gyakran hagyatkozott neki elmesélt történetekre vagy hallomásból ismert adatokra, amelyeket nem feltétlenül ellenőrzött le.

Élmény volt a kötet olvasása, ugyanis nagyszerű jegyzeteivel sokat segít a szövegben elmerülni kívánónak. Nem lehet unatkozni tanulmányozása során, mindig található egy olyan fordulat, amivel megragadja az ember képzeletét máskor pedig ismerős személyek, helyzetek keltik fel érdeklődését és jobban odafigyel olvasmányára.

Könyvészet:

Hérodotosz (2007). A görög-perzsa háború. Budapest: Osiris Kiadó

Kákosy, László (2005). Az ókori Egyiptom története és kultúrája. Budapest: Osiris Kiadó. 255-258 old.

Gymnopaedia, 2010. április 26. <http://en.wikipedia.org/wiki/Gymnopaedia>

Németh, György (1993). Az istennő születésnapja (elektronikus változat). História, 8. <http://www.tankonyvtar.hu/historia-1993-08/historia-1993-08-istenno>